

P r i n o s i

SILVESTROVO U HRVATSKOJ TRADICIJSKOJ KULTURI

Marko Dragić

Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
mdragic@ffst.hr

UDK: 398.332.42 (497.5)
272-36 Silvestar I. papa
Izvorni znanstveni rad
Primljeno 1/2015.

Ni u čem se tako jasno ne zrcali duša nekoga naroda, kao što u njegovim običajima, koji posvjedočuju njegovu veću ili manju uljudbu i jamče za veći ili manji mu napredak u budućnosti. (...) Kao što nijedan narod, tako nije niti naš bez običaja, uz koje se drži čvrsto i ozbiljno kao uz vjerske čine, ukratko, kao uz kakove svetinje pak ne trpi, da mu itko u njih dira.

Antun Ilija Carić, Koledanje uoči Mladoga ljeta na otoku Hvaru, 1896.

Sažetak

Sveti je Silvestar I. kao biskup proživio mnogobrojna mučenja i pogubljenja kršćana. Godine 313. krstio je rimskoga cara Konstantina I. Velikog, a car je te godine kršćanstvo proglasio slobodnom religijom.

Spomendan svetoga Silvestra je 31. prosinca, a Hrvati taj dan nazivaju Silvestrovo i u Dalmaciji Savistrovo. U stručnoj i znanstvenoj literaturi, međutim, o tom je danu napisano svega nekoliko rečenica. Stoga se u radu navode i multidisciplinarno interpretiraju legende o svetom Silvestru i njegovu krštenju cara Konstantina I. Velikog, te više od dvadeset izvornih terenskih zapisa običaja, obreda, ophoda, vjerovanja, proricanja i koledarskih ophoda te pjesama vezanih uz Silvestrovo u kulturnoj baštini Hrvata. Ti su zapisi nastajali od 2007. do 2013. godine u Republici Hrvatskoj i Bosni Hercegovini. Od dvadesetak kazivačica i kazivača najstarija kazivačica rođena je 1921. godine, samo dvoje kazivača mlađi su od šezdeset godina, a svi ostali stariji su od osamdeset godina. To nas upozorava i obvezuje na zapsivanje i snimanje primjera kulturne baštine prije negoli to blago naših predaka zaborav zauvijek otrgne od nas i naših pokoljenja. Navedeni primjeri imaju iznimno socijalno i estetsko značenje.

Ključne riječi: vjerski obredi, ophodi, apotropejski obredi, koledarski ophodi i pjesme, proricanja.

UVOD

Sveti Silvestar I. iznimno je značajan papa. Kao biskup proživio je mnogobrojna mučenja i pogubljenja kršćana. Godine 313. krstio je rimskoga cara Konstantina I. Velikog, a car je te godine kršćanstvo proglasio slobodnom religijom. Silvestar je papom postao 314. godine i njegov je pontifikat trajao 21 godinu, 11 mjeseci i jedan dan. Prvi je papa koji je umro prirodnom smrću. Spomendan mu je 31. prosinca, a taj dan poznat je u narodu kao Silvestrovo ili Savistrovo (u Dalmaciji). U Splitu se sveti Silvestar naziva i sveti Salvestar.

Uz svetoga Silvestra I. vezuje se nekoliko legendi. Dragocjene su legende koje Jakob od Voragine navodi u svojem kulturnom djelu *Legenda aurea*.

Silvestrovo u kulturnoj baštini Hrvata prate vjerski običaji i obredi, molitve, mise zahvalnice, maskirani ophodi, krjesovi, apotropejski obredi, koledarski ophodi, proricanja.

Međutim, o svetom Silvestru I. u hrvatskoj stručnoj i znanstvenoj literaturi napisano je svega nekoliko rečenica. Stoga se u ovom radu navodi više od dvadeset suvremenih izvornih terenskih zapisa koji su nastajali od 2007. do 2013. godine u Republici Hrvatskoj i Bosni Hercegovini.¹

Cilj rada je od zaborava sačuvati starinske legende, običaje, obrede, ophode, vjerovanja, proricanja i koledarske pjesme, te multidisciplinarnom interpretacijom ukazati na njihovu socijalnu i estetsku funkciju. U radu će se primijeniti induktivno-deduktivna metoda te metode deskripcije, komparacije, analize i sinteze.

1. SVETI SILVESTAR, ŽIVOT, LEGENDE

Silvestar I., rođeni Rimljanin, bio je trideset treći papa. Bio je papa od 31. siječnja 314. godine do 31. prosinca 335. godine. Po dužini pontifikata osmi je papa. Bio je papa dvadeset jednu godinu, jedanaest mjeseci i jedan dan.

---

¹ To su autorovi zapisi i zapisi studenata kojima je autor bio mentor. U radu se navode: Rkp. FF Split (Rukopisne zbirke Katedre za Hrvatsku usmenu književnost Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu). Te su rukopisne zbirke nastale kao rezultat vlastitoga terenskog rada i izvornih terenskih zapisa studenata kojima sam bio mentorom pri izradi seminarskih radova te završnih i diplomskih radova iz *Hrvatske usmene književnosti* i *Hrvatske tradicijske kulture u europskom kontekstu* (oznaka D – znači diplomski rad, Z – znači završni rad, S – označava seminarski rad. Rukopisne zbirke nalaze se kod autora).

Jakob od Voragine u svojem znamenitom djelu *Legenda aurea* ime Silvestar etimološki trojako tumači: 1. Kao složenicu *sile* ili *sol* kao svjetlo i *terra* kao zemlja, dakle svjetlo na zemlji; 2. Silvestar (*silvas + trahens*) – “divlje muškarce” teško je obratio vjeri; 3. Silvestar – zelen, koji je oslobođen od svih požuda i pun granja među nebeskim stablima.

Silvestar je bio sin Juste, a učio je od svećenika Cyrinusa koji je učinio velika dobročinstva. Silvestru je u kuću došao Timotej, kojega nitko nije htio primiti jer je propovijedao vjeru Isusa Krista. Timotej je imao obilje bogatstva pa je vladar Tarkvinije zapovjedio da se Silvestra žrtvuje idolima. Silvestar je Tarkviniju rekao: “Zli čovječe, imat ćeš muke koje nećeš izdržati. Umrijet ćeš ove noći.” Potom je Silvestar utamničen, a Tarkvinije je otišao na večeru. Dok je jeo, kosti ribe su mu se zaglavile u grlu i točno u ponoć je umro, kako je Silvestar prerekao. Tada se Silvestar izbavio iz zatvora. Bio je toliko milostiv da su ga svi kršćani voljeli, jer je bio kao anđeo cijelim tijelom, svet u poslu, dobar savjetnik, strpljiv i darežljiv i čvrsto utemeljen u vjeri. Imao je popis svih udovica i siročadi kojima je pomagao. Postio je sve petke i subote. Kad je rimski biskup sveti Miltijad² umro, sav narod je Silvestra izabrao za velikoga rimskog biskupa. Uspostavio je post srijedom, petkom i subotom, a četvrtak je posvetio kao nedjelju.³

Sveti Silvestar postao je rimskim biskupom 314. godine, za vrijeme vladavine cara Konstantina I. Velikoga⁴, sina Konstancija I. Klora i svete Jelene Križarice.⁵

² Miltijad je bio papa od 311. do 314. godine.

³ Jakob Voragine, *Medieval Sourcebook: The Golden Legend, volume 2.* (siječanj 2001.) <http://www.fordham.edu/halsall/basis/goldenlegend/GoldenLegend-Volume2.asp> (14. svibnja 2014.)

⁴ Konstantin I. Veliki (Niš, 28. veljače 272. - Izmit (Turska), 22. svibnja 337.) Na zapadu su ga izabrale britanske legije. S Maksencijem se sukobio kod Mlivijskoga mosta 312. godine.

⁵ Jelena (Helena, Jerina) živjela je povučeno dok Konstantin nije došao na vlast nakon odstupanja s vlasti cara Dioklecijana. Nakon Konstantinove pobjede nad Maksencijem preobratila se na kršćanstvo. Sveta Jelena dala je sagraditi mnoge crkve, a u osamdesetoj godini života zaputila se na hodočašće u Jeruzalem. Na brdu Kalvariji 326. godine vršila je iskopavanja tražeći križ na kojem je Krist razapet. Pronašla je tri križa i natpis “Isus Nazarećanin, kralj židovski”. Želeći utvrditi na kojem je od tri pronađena križa Krist razapet, dovela je teškoga bolesnika i polegla ga na svaki križ. Čim je bolesnik dodirnuo Kristov križ, odmah je ozdravio. Pri daljnjim iskopavanjima pronašla je i čavle kojima je Krist bio prikovan za križ. Dva čavla dala je svome sinu Konstantinu koji je od njega načinio znamen na svome konju, a drugi je stavio na svoju kacigu. U znak zahvalnosti podigla je baziliku na mjestu gdje se nalazio Kristov grob i na mjestu pronađena Kristova križa. Jelena je umrla 330. godine u Konstantinopolu, današnjem

Za vrijeme pontifikata Silvestra I. godine 325. održan je Prvi opći sabor u Niceji, na kojem je osuđeno arijevsko djelovanje.

Silvestar se obično prikazuje u papinskoj odori, s mitrom ili tijarom, noseći biskupski štap i knjigu. Posebna mu je oznaka bik, koji se prikazuje do njegovih nogu. Pokatkad se na slikama pojavljuje sa zmajem, što simbolizira da je za njegova pontifikata slomljeno poganstvo u Rimskom Carstvu.⁶

Kad je Silvestar bio na samrti, pozvao je svoje svećenike i upozorio ih da su ljubav, te da marljivo uređuju svoje crkve i čuvaju svoja stada od vukova.⁷ Silvestar I. bio je prvi papa koji je umro prirodnom smrću, 31. prosinca 335. godine. Svi njegovi prethodnici podnijeli su mučeničku smrt. Spomendan mu je 31. prosinca. Taj dan se po njemu naziva Silvestrovo. Relikvije svetoga Silvestra čuvaju se u Rimu u crkvi svetoga Silvestra. U toj crkvi čuva se glava svetog Ivana Krstitelja.⁸ Sveti Silvestar zaštitnik je od gube. Također je zaštitnikom stoke i stočne hrane.

Istanbulu. (Usp. *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju* Radovana Ivančevića, priredio Anđelko Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., 296.) Dio Kristova križa se, pored ostalih crkava u svijetu, nalazi u crkvi Svetoga Križa u Varošu u Splitu.

⁶ *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju* Radovana Ivančevića, priredio Anđelko Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., 531.

⁷ Jakob Voragine, *Medieval Sourcebook: The Golden Legend, volume 2.* (siječanj 2001.). <http://www.fordham.edu/halsall/basis/goldenlegend/GoldenLegend-Volume2.asp> (14. svibnja 2014.).

⁸ Herod je, na traženje žene Herodijade, zapovjedio da se Ivanu Krstitelju odrubi glava: "Dočuo to i kralj Herod jer se razglasilo Isusovo ime te se govorilo: 'Ivan Krstitelj uskrsnuo od mrtvih i zato čudesne sile djeluju u njemu.' A drugi govoraahu: 'Ilija je!' Treći opet: 'Prorok, kao jedan od proroka.' Herod pak na to govoraše: 'Uskrsnu Ivan kojemu ja odrubih glavu.' Herod doista bijaše dao uhititi Ivana i svezati ga u tamnici zbog Herodijade, žene brata svoga Filipa, kojom se bio oženio. Budući da je Ivan govorio Herodu: 'Ne smiješ imati žene brata svojega!', Herodijada ga mrzila i htjela ga ubiti, ali nije mogla jer se Herod bojao Ivana; znao je da je on čovjek pravedan i svet pa ga je štutio. I kad god bi ga slušao, uvelike bi se zburnio, a rado ga je slušao. I dođe zgodan dan kad Herod o svom rođendanu priredi gozbu svojim velikašima, časnicima i prvacima galilejskim. Uđe kći Herodijadina i zaplesa. Svidje se Herodu i sustolnicima. Kralj reče djevojci: 'Zaišti od mene što god hoćeš i dat ću ti!' I zakle joj se: 'Što god zaišteš od mene, dat ću ti, pa bilo to i pol mojega kraljevstva.' Ona izide pa će svojoj materi: 'Što da zaištem?' A ona će: 'Glavu Ivana Krstitelja!' I odmah žurno uđe kralju te zaište: 'Hoću da mi odmah dadeš na pladnju glavu Ivana Krstitelja!' Ožalosti se kralj, ali zbog zakletve i sustolnika na htjede je odbiti. Kralj odmah posla krvnika i naredi da donese glavu Ivanovu. On ode, odrubi mu glavu u tamnici, donese je na pladnju i dade je djevojci, a djevojka materi. Kad za to dočuse Ivanovi učenici, dođu, uzmu njegovo tijelo i polože ga u grob" (Mt 14,1-12; Lk 9,7-9; 3,19-20).

1.1. Silvestrovo krštenje cara Konstantina I. Velikog i Milanski edikt

O krštenju cara Konstantina I. Velikog sačuvane su legende. Prema legendi koju navodi Jakob Voragine car Konstantin zapovjedio je da se pobiju svi kršćani, te je Silvestar sa svojim činovnicima pobjegao iz grada i sakrio se u planini. Zbog okrutnosti Konstantina je Bog kaznio teškom bolešću. Po savjetu svojih liječnika Konstantin je dobio tri tisuće male djece kojoj su trebali rezati grla kako bi Konstantin u kadi imao vruću krv koja će ga izliječiti. Kad se Konstantin trebao popeti na svoja kola i otići na mjesto gdje je trebao biti okupan, majke djece došle su plakati zbog tuge za svojom djecom. Kada je Konstantin shvatio da su majke s djecom, on je svojim vitezovima i onima koji su bili oko njega rekao da je dostojanstvo Rimskoga Carstva izbavio iz fontane sažaljenja jer je dekretom zapovjedio da se onome tko ubije dijete, ima smrskati glava. "Bolje je da napustimo okrutnost i da nas šteta savlada, i zato je bolje spasiti živote tih nevinih nego ih usmrtniti. Ne možemo ih ubiti za moj oporavak, jer ako sam time trebao imati zdravlje, to bi bilo okrutno zdravlje, kupljeno od tolikih nevinih."⁹ Potom je zapovjedio da se djeca predaju majkama i svakome od njih dao dobar dar te ih tako s velikom radošću vratio kućama, odakle su bila izišla s velikom tugom, a on sam se vratio u svoju palaču. Iduće noći Konstantinu su se u snu ukazali sveti Petar i sveti Pavao i rekli mu: "Zato što si imao užas radi krvi nevinih, naš Gospodin Isus Krist imao je milosti prema tebi i zapovijeda ti da sluge pošalješ u planinu gdje se Silvestar skriva sa svojim činovnicima; poruči mu da dođe i krsti te i bit ćeš izliječen." Kad se Konstantin probudio, pozvao je svoje vitezove i zapovjedio im da odu u planinu i uljudno i pošteno dovedu papu Silvestra na razgovor s njim. Kad je Silvestar izdaleka vidio da dolaze vitezovi, mislio je da ga traže da bude mučenik i počeo je govoriti svojim činovnicima da trebaju biti čvrsti i stabilni i u vjeri podnijeti mučeništvo. Kad su vitezovi prišli Silvestru, rekli su mu da ih je car Konstantin poslao po njega moleći ga da dođe razgovarati s njim.

Silvestar je došao Konstantinu i ovaj mu je ispričao ukazanje u snu. Silvestar je otvorio knjigu i pokazao mu slike svetog Petra i svetog Pavla.¹⁰ Car je otišao u crkvu svetoga Petra i priznao sve

⁹ Jakob Voragine, *Medieval Sourcebook: The Golden Legend, volume 2.* (siječanj 2001.) <http://www.fordham.edu/halsall/basis/goldenlegend/GoldenLegend-Volume2.asp> (14. svibnja 2014.)

¹⁰ Prema drugim legendama Silvestar je zatražio od cara da se prije liječenja krsti. Car je to prihvatio i odmah ozdravio. Ante Škrobonja, *Sveti od zdravlja, (Ilustrirani leksikon svetaca zaštitnika)*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004., 174-175.

svoje grijeha. Deseti dio svoga posjeda dao je Crkvi. Helena, majka cara Konstantina, koja je živjela u Betaniji, čula je da joj je sin postao kršćaninom te mu je poslala pismo u kojem ga je pohvalila što se odrekao lažnih idola. Konstantin je majci odgovorio da bi trebala okupiti najveće mudrace Židove, a sam car će okupiti najveće mudrace kršćane. Helena je okupila dvanaest najboljih mudraca Židova i povela ih sa sobom. Njima su bili suprotstavljeni sveti Silvestar i njegovi službenici.

Židov po imenu Zambry doveo je okrutna bika, ne rekavši ni riječi u uho bika i bik je odmah uginuo. Tada su ljudi bili protiv Silvestra koji je rekao da ne vjeruje da ime nekoga vruga nije snaga da ubije bika, ali je velika vrlina podići bika ponovno u život. Zambry je rekao ako će Silvestar u ime Isusa iz Galileje oživjeti bika, da će on i svi Židovi s njim odmah vjerovati u Isusa Krista. Tada je Silvestar uputio molitve, prišao biku i rekao mu na uho: "Ti prokletu stvorenje koje je stupilo u ovoga bika, izlazi u ime Isusa Krista, u čije ime ti zapovijedam, ustani i idi s drugim životinjama" i odmah je bik krenuo naprijed. Tada su se kraljica i sudci obratili na kršćanstvo.

Prema legendi u Rimu je postojao zmaj u jami koji je svaki dan svojim dahom ubijao više od tri stotine ljudi. Car je pitao Silvestra za savjet. Silvestar je rekao caru kako se snagom Boga obvezao da će prestati stradanja od zmaja. Silvestar je počeo moliti, a ukazao mu se sveti Petar i rekao: Sa svoja dva svećenika idi sigurno na zmaja i kad dođeš do njega, reci mu: "Naš Gospodin Isus Krist koji je rođen od Djevice Marije, razapet, pokopan i uskrsnuo, a sada sjedi s desne strane Ocu, koji će doći suditi žive i mrtve." Silvestar je tako i učinio. Kad je došao u jamu, spustio se s dvije svjetiljke sto pedeset koraka i našao zmaja, te rekao riječi koje mu je rekao sveti Petar. Kad se vratio, Silvestar je na izlazu iz jame susreo dva vrača koji su htjeli sići u jamu. Tada se Rim spasio od otrova zmaja i mnoštvo se odreklo lažnih idola te prihvatilo kršćanstvo.

Prema legendi car Konstantin I. je nakon toga, u znak zahvalnosti, kao sluga vodio konja na kojemu je jahao Silvestar. Time je car pokazao svoju poniznost. Car je, također, napustio Rim i preselio se u Konstantinopol, pokazujući da je papinska vlast iznad državne. Prema legendi car Konstantin I. Veliki Silvestru je ponudio carsku krunu.

Car Konstantin I. Veliki izdao je zapovijed da se u cijelom Rimskom Carstvu ima štovati Isus Krist kao jedini pravi Bog. Milanski edikt objavio je godine 313., kojim je kršćanstvo postalo slobodna vjera. Nakon toga Kršćanskoj je crkvi podijelio mnoge darove, od kojih je njegova majka gradila mnogobrojne crkve, među kojima i

Baziliku rođenja Isusova u Betlehemu, za koju se vjeruje da je izgrađena na mjestu Isusova rođenja. Konstantinov edikt objavljen je 7. ožujka godine 321., a njime je uveo nedjelju kao građansku instituciju i zapovjedio njezino svetkovanje.

Prema jednoj legendi Silvestar je krstio Konstantina potkraj njegova života. Konstantina je mučila savjest zbog mnogih okrutnosti koje je za života počinio, pa je zamolio Silvestra da ga krsti i tako se očisti od gube svojih grijeha.

Jedna legenda kazuje da je car Konstantin za vrijeme bitke sa suparnikom Maksencijem¹¹ vidio Krista sa zastavom na kojoj je pisalo "In hoc signo vinces" (U ovom ćeš znaku pobjediti.) Tu je poruku Konstantin uzeo kao svoje geslo i postao kršćaninom.

2. KULT SVETOGA SILVESTRA U HRVATA

Kult svetoga Silvestra raširen je u Hrvata, a ogleda se u crkva-ma posvećenim tom svecu te vjerskim običajima, obredima i ophodima na Silvestrovo.

2.1. Crkve posvećene svetom Silvestru u Republici Hrvatskoj

U Kanfanaru je 1696.¹² godine izgrađena župna crkva svetog Silvestra. Na otoku Biševu kod Visa je sredinom 16. stoljeća izgrađena crkva svetoga Silvestra, i u njoj se služi misa na Silvestrovo. Prema biševskoj tradiciji, jedna je od najstarijih crkava u Hrvatskoj, a izgradili su je benediktinci, koji su došli u te krajeve morskim putem iz Italije i donijeli kršćanstvo na našu stranu Jadrana.

Na starom Draguču (općina Cerovlje) postojala je crkva svetoga Silvestra. Gradić Draguč stradao je u Uskočkom ratu (1615.-1618.). Oltar s kipom svetoga Silvestra nalazi se u Crkvi Gospe od Ružara u Draguču.

U Oprtlju (Istarska županija) nalazi se crkva svetog Silvestra koja je sagrađena u 15. stoljeću. U blizini Galižane kod Vodnjana u Istri postoji srednjovjekovna kapela svetog Silvestra.

Zadrani su papu Aleksandar III. dočekali godine 1177. Tom prigodom Papa je "bratovštini crkve svetog Silvestra dao posebne pro-

¹¹ Marcus Aurelius Aurelius Maxentius, rimski car, sin cara Maksimijana, koji je abdicirao zajedno s Dioklecijanom (305. godine). Maksencije je od 28. listopada 306. godine vladao Italijom i sjevernom Afrikom. Poginuo je bitci s Konstantinom I. Velikim kod Milvijskog mosta 28. listopada 312. godine.

¹² Spominje se da je crkva svetog Silvestra iz 13. stoljeća.

ste za njihovu pobožnost četrdesetsatnoga klanjanja pred Presvetim oltarskim sakramentom”.¹³ Bičevalačka bratovština svetog Silvestra spominje se u Zadru 1214., 1297. i 1380. godine. U Zadru se i u naše vrijeme spominje nekadašnja crkva svetog Silvestra.

2.2. Vjerski običaji i obredi

Silvestrovo karakteriziraju vjerski običaji i obredi: molitve, mise zahvalnice, škropljenje *čeljadi, blaga, kuće, dvorišta i štale*. Zadnji dan u godini treba zahvaliti Bogu na svim darovima protekle godine i prikazati mu molitve za nastupajuću godinu. Taj dan u crkvama se slave mise zahvalnice.

Stara godina završavala je molitvama. U Slavoniji se kao zahvala Bogu za staru godinu moli:

*Hvala Ti, Bože Oče, na staroj godini,
bez blagoslova Tvojega teško bi živili.*

*Hvala Isusu bratu, dobrome pastiru,
što nas je u svome stadu čuvao u miru.*

*Hvala i Duhu Svetom,
našem prosvjetitelju,
Što darom duha svojega,
on ispuni nam želju.*

*Hvala i Majci našoj,
Presvetoj Mariji,
što smo za godinu dana
postali stariji.*

*Hvala svima svetima,
što smo ih godom slavili.
Hvala im od svega srca
što su se za nas molili.*

*Hvala nebeskim anđelima
što su nas čuvali,
na svakom koraku našem
uz nas su stajali.¹⁴*

---

¹³ Marica Čunčić, Marta Perkić, *Hrvatski glagoljski natpis župe Dubrovačke iz 11. stoljeća*, Slovo, 59, Zagreb, 2009., 108.

¹⁴ Zvonimir Toldi, *Nek se spominja i pamti*, Slavonski Brod, 1997., 87.

U Kreševu se na Silvestrovo ide na misu zahvalnicu, da se zahvali Bogu na svim darovima koje je dao u toj godini.¹⁵

Početak 20. stoljeća u Poljicima svatko je išao u crkvu zahvaliti Bogu što je dočekaо svršetak te godine. Ujutro je misa, a uvečer blagoslov i procesija oko crkve. Tu večer se slavi na čast Stare godine i za sreću u Novoj godini. Ako se netko loše ponašao u Staroj godini ili je činio neko loše djelo, govorilo mu se da prestane i da mu je zadnja pogreška sa starom godinom, koja se više ne vraća, te neka se i njegova loša djela i zloća više ne vraćaju.¹⁶

U Unešiću se, primjerice, tu večer jednako *kadilo*¹⁷ kao i na Badnjak.¹⁸ U Visokoj na Hvaru, za vrijeme večernje *funkcije*, svećenik čita koliko je kroz godinu bilo rođenih i umrlih.¹⁹

U Hercegovini se običava reći: *Danas je Silvestar papa / što godine sklapa*. Na Silvestrovo se pravi bilanca rada protekle godine, Bogu se zahvaljuje za darove i preporučuje za budućnost: "Neka svako naše molenje i dilovanje započne s imenom Isusovim i Marijinim i po njima da se dovrši!"²⁰

2.3. Krjesovi, paljenje badnjaka

Na Murteru su djeca skupljala drva, stare *kartile*²¹, vrše i druge stvari od drva. Svaka bi kuća dala svoj doprinos. Običavalo se natjecati tko će dati više drva, da bi oganj bio veći. Tako bi se skupila velika hrpa drva. Uvečer na Svetoga *Savistra* upalio bi se taj *oganj*. Okolo ognja skupilo bi se cijelo selo. Tu bi se pjevalo, igralo kolo, veselilo. Svijet bi tu ostao do kasno, a neki bi i po cijelu noć *timarili*²² oganj da se do ujutro ne ugasi i da svatko tko ujutro dođe

¹⁵ Mihaela Pejčinović zapisala je 2010. godine. Kazala joj je Kata Lukić djev. Lalić, 1932 god., Kreševo, član HKD Napredak, Kreševo. Rkp. FF MO sv. 2010. S.

¹⁶ Frano Ivanišević, *Poljica, narodni život i običaji*, reprint izdanja JAZU iz 1906. i neobjavljena građa, Književni krug Split, Split, 1987., 441.

¹⁷ Nekoć se tamjanom kadilo.

¹⁸ Kristini Jurić 2009. godine kazao je njezin djed Josip Jurić (Markuzin) rođen je 1933., a na pitanje koliko je razreda škole pohađao, rekao je: "U prvi razred iša san tri godine, a dalje onda nisan iša. Inako san čeka po putu da drugi izađu iz škole, meni se nije dalo." Radio je kao strojovođa, a danas čuva krave. Josip je pun humora i vedrih priča. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

¹⁹ Ivana Kardum zapisala je 2007. godine u mjestu Visoka na Hvaru, a kazao joj je Berislav Trbuhović rođen 1920. god. Rkp. FF ST sv. 2007. S.

²⁰ Jerko Suton, *Vjerski život i običaji zapadne Hercegovine*, Mostar 1968, 130. (Umnožen rukopis. Primjerak se nalazi u Franjevačkoj knjižnici Mostar, inv. br. 3912, sign. 39.)

²¹ Kartilac = košara.

²² Timariti = održavati.

na jutrenju vidi da oganj još gori. Poslije jutrenje svijet bi se skupio okolo ognja gdje bi jedan drugomu čestitali *Mlado lito*. Katkad bi se običavalo oganj timariti po dva-tri dana, a momci bi se trudili da drva bude *obilato*. Išli bi brodovima na Srimu pa bi donijeli velika stabla, koja bi vezali konopima i na *jarburima* nosili kroz selo. Katkad bi se išlo i u *lupešćinu* ako bi se doznalo da negdje ima *veliška staburina*. Trebalo to gospodarima ili ne, nikad se nitko ne bi uvrijedio. *Užal!*²³ bi reći: *Kad je za svetog Savistra, neka nosu mumci.*²⁴ Običavalo se govoriti:

*Svetomu Savistru suk
neka grije puk!
Svetomu Savistru stari kartil,
neka se grije stari Martin!*

Nekoć se u Murteru, na Giginoj glavici i Na kuće, palio veliki cvitnjak (vatra) na Staru godinu, *Svetoga Savistra*, i Veliku Ivanju. Cvitnjak²⁵ se ondje zvao *kuleda*. Na Staru godinu oko kulede sakupljalo se cijelo selo, bilo bi obilje pića i hrane te se pravilo veliko slavlje uz kolo, pjesmu i veselo razgovaranje.²⁶

Na Biševu se na blagdan svetoga Silvestra pali oganj ispred crkve i služi sveta misa.²⁷

U selu Korušće kod Lečevice na Staru godinu palili su se mali badnjaci²⁸ jer se Nova godina još zvala Mali Božić.²⁹ Isto se činilo i u Slivnu kod Imotskoga. Po tamošnjoj tradiciji to simbolizira povezivanje Boga s čovjekom, kao što se Stara godina povezuje s Novom godinom.

2.4. Koledanje

Koledanje je trodijelno čestitarsko pjevanje koje izvodi skupina od pet do sedam mladića ili odraslih ljudi. U usmenom su diskursu

---

²³ Užanca, užati = običaj, običavati.

²⁴ Ivona Tolić zapisala je 2008. godine na Murteru. Kazala joj je Bera Lapov-Mijatov, Jezera. (rođ. 1929.) Rkp. FF ST, sv. 2012. D.

²⁵ Cvitnjak je naziv za *svitnjak*.

²⁶ Ivona Tolić zapisala je 2008. godine na Murteru. Kazao joj je Vitomir Mudronja (rođ. 1927.). Rkp. FF ST, sv. 2012. D.

²⁷ Fenki Žuanić 2011. kazao Vinko Kalinić, rođen 5. 12. 1974. u Splitu. Rkp. FF ST, sv. 2011. S.

²⁸ Vidi: Marko Dragić, Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi, Crkva u svijetu 42 (2008) 1, 67-91.

²⁹ Davora Radić zapisala je 2010. godine u selu Korušće kod Lečevice. Kazala joj je Ljubica Grubišić, djev. Grubišić, rođena 1932. godine. Rkp. FF ST, sv. 2010. S.

i nazivi: *kolenda*, *kolendra* (u Splitu i okolici), *koledva* (u Dubrovniku i okolici, u Belom na otoku Cresu), a izvodači se nazivaju *koledaši*, *kolendaši*, *kolendraši*, *koledvaši* te *kolojani* (u Zlarinu kod Šibenika), *koledani* (kod Hrvata u Rumunjskoj, a u Gdinju na Hvaru ophod se zove *koledanje!*), *junaki* i *ditići* kod gradišćanskih Hrvata. Nazivaju se i *koledvači*³⁰ te *koledani*, *kolijani*. U Jelsi na Hvaru ophod se naziva *koledanje*, *kolendanje*, *kolejanje*. U Istri, Hrvatskom primorju pa i Lici nazivaju se i *firole* (prema pripjevu *firole*).³¹ Koleda znači i pjevanje (kolendanje) mladića djevojci pod *ponistrom*; obred, ophod, pjesma, čestitanje; božićni kruh, božićno darivanje, božićna vatra, božićna slama koja se na Badnju večer prostirala po sobi.³²

Etnolozi uglavnom navode da su se koledarske pjesme izvodile oko Božića i Nove godine. Slično pišu i leksikolozi: Bratoljub Klaić kolende tumači kao čestitke o Novoj godini.³³ U *Rječniku hrvatskoga jezika* koleda je obredna narodna pjesma koja se pjeva uoči Nove godine.³⁴

Međutim, informanti, primjerice, na Korčuli pripovijedaju da su se ti ophodi izvodili najčešće od Svetoga Martina (a u Veloj Luci od blagdana Svih svetih³⁵) do Sveta tri kralja; na Braču se koledalo od Svete Kate do Sveta tri kralja.³⁶

³⁰ Petar Grgec, *Hrvatske narodne pjesme*, Hrvatska državna tiskara, Zagreb, 1943., 151.

³¹ Milovan Gavazzi, *Godinu dana hrvatskih narodnih običaj*, III izdanje, Hrvatski sabor kulture, Zagreb, 1991, 201.

³² Koleda znači i krijes koji se palio na Jurjevdan (23. travnja) i na Ivandan (24. lipnja) te krijes koji se palio za vrijeme biranja seoskih kraljeva. Koledom su se nazivale obredne vatre koje su palili uskoci. Kod gradišćanskih Hrvata koledati znači *pro-siti* (tražiti darove). U požeškom kraju pjesme koje su na Uzašašće izvodili križari nazivaju se koledarske pjesme ili koledarke. Postojanje koleda kod drugih slavenskih naroda svjedoče i nazivi: *koljada* (u ruskom), *koleda* (u srpskom, slovenskom, bugarskom, češkom, poljskom). (Slobodan Zečević, *Elementi naše mitologije u narodnim obredima uz igru*, Zenica, Izdanja muzeja grada Zenice, Radovi V., 1973.) Neki etnolozi i antropolozi navode da naziv koleda potječe od imena praslavenske i sveslavenske božice *Koleda* ili boga *Koleda* (vidi: Slobodan Zečević, *nav. dj.*, 21-26). Koleda baštini naziv prema grčkom i latinskom glagolu *caleo*, 2. što znači zazivati, pozivati, sazivati. (Alemko Gluhak, *Hrvatski etimološki rječnik*, August Cesarec, Zagreb, 1993., 328.) Neki znanstvenici, primjerice Tvrtko Čubelić, smatraju da naziv *koleda* potječe od latinske riječi *kalendae* što znači prvi dan u mjesecu.

³³ Bratoljub Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1980., 706.

³⁴ *Rječnik hrvatskoga jezika*, glavni urednik Jure Šonje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Školska knjiga, Zagreb, 2000., 464.

³⁵ Ivana Miletić zapisala je 2011. godine. Kazala joj je Marija Vlašić, djevojački Prižmić, rođena 29. 12. 1921. godine u Veloj Luci. Djetinjstvo i mladost provela je u Dubrovniku, gdje je završila osnovnu i srednju školu. Poslije se odselila u Velu Luku, gdje živi sve do danas. Rkp. FF ST, sv. 2011., S.

³⁶ Milovan Gavazzi navodi da se koledalo od Svete Kate do Sveta tri kralja.

Kod gradišćanskih Hrvata koledarska je skupina brojala dvadesetak mladića. Koledari idu od kuće do kuće, pjevaju, čestitaju imendan ili blagdan koji je toga dana te traže simbolične darove. Koledare su ponekad činili momci i djevojke zajedno. Pokatkad su to bili samo odrasli ljudi, a ponekad muška djeca.

Hrvatske koledarske pjesme pripadaju usmenim lirskim obrednim pjesmama, a značajan ih je broj kristijaniziran. Najčešće im svaki stih završava pripjevom *koledo, koledo*. Do sada je većina antologičara adventske i božićne pjesme nazivala *koledskim*. Strukturom su bliske zdravicama i blagoslovima. Premda se motivi u koledarskim pjesmama prepleću s motivima adventskih i božićnih usmenih lirskih vjerskih pjesama,³⁷ one su pretežito svjetovne. Sadržaj je koledarskih pjesama raznovrstan i varira od ljubavne, povijesne i mitske do vjerske tematike.³⁸

Koncem 19. stoljeća na Hvaru je priprema za koledanje počinjala nekoliko dana ranije. Momci su se skupljali uvečer, dogovarali kome će koledati, te bi sukladno tome sastavljali odgovarajuće stihove prema onima kojima su kanili koledati. Posebno se pazilo ima li momaka i djevojaka u obitelji kojoj namjeravaju koledati, te ima li tko u tim obiteljima da se nedavno oženio, odnosno ima li onih koje su se nedavno udale ili će se to uskoro dogoditi. Obično bi svaki momak za sebe sastavio po dva stiha koji bi na nešto smjerali ili bi ti stihovi bili iskaz ljubavi nekoj djevojci u onoj obitelji kojoj će koledati; ili bi se čestitao sutrašnji dan. Stihovi su rimovani i iskazuju posebnu želju. Svaki momak, jedan nakon drugoga, izriče svoje stihove, a potom ih cijela družina ponavlja po nekoliko puta.

Rijetko bi koja kuća u kojoj nije bilo djevojke imala čast ugostiti koledare. Tko bi očekivao koledare cijelu večer bi se pripremao. Muškarci bi punili boce najboljim vinom i prošekom, a domaćica i ostale žene spremale su kuću.

Kad bi koledari dovršili pjevanje, jedan od njih do tri puta bi dao znak iz pištolja, a potom bi svi zapjevali neku pobožnu pjesmu i zatražili bi od domaćina da ih pusti unutra jer je vani hladno ili kiša pada. Potom bi isti koledar do tri puta dao znak iz pištolja, a netko od ukućana bi otvorio vrata i poveo bi ih u određenu sobu ili kuhinju, gdje bi posjedali oko ognjišta na kojem bi gorjela borovina ili česmina.

---

³⁷ Adventske i božićne pjesme pripadaju usmenim lirskim molitvenim pjesmama i njih vjernici mole pojedinačno, primjerice, na Dan Bezgrješnog začeca Blažene Djevice Marije (8. prosinca); ili skupno, kao na Badnju večer ili pak u crkvama za vrijeme svetih misa.

³⁸ O tome više: Marko Dragić, *Koledanje i veselanje u hrvatskoj tradiciji*, Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, br. 1., Split, 2008., 21-43.

Domaćin bi pred koledare iznio vina, proška i rakije, a katkad i ružolina sa suhim smokvama. Često bi domaćin koledare ponudio pečenjem, ali koledari bi se nećkali kazujući da su večerali ili bi uzeli samo komadić kako im se ne bi prigovorilo "da se ne denjaju". Domaćice bi koledare ponudile tradicionalnim paršuratama.³⁹ Kad bi se družina pogostila, jedan od koledara koji je u toj kući imao djevojku u koju je bio zaljubljen počeo bi se tužiti da ga je zaboljelo ili da mu je pozlilo. To se u takvim prigodama nije smatralo sramotom. Tako bi se ispričao da ne može dalje s koledarima. Družina se, znajući za zaljubljenost svoga člana, ne bi uvrijedila na to, te bi bez tog mladića otišla dalje koledati. Inače bi koledari najprije išli koledati onim obiteljima u kojima je bila djevojka i u koju je jedan od koledara bio zaljubljen. Do vjeridbe djevojka bi osobitom pažnjom nastojala ne zamjeriti se momku, koji bi često dolazio u kuću kako bi upoznao čud djevojke.⁴⁰

Na Hvaru se koledalo *na svarhu starega godišća* i čestitalo *na svarhu starega godišća, žežin novega godišća i na dobro van došla svarha starega godišća*. Među koledarskim pjesmama je i sljedeća:

*Po porodu osmi dan,
jur si Božji bi pri dan,
da bi bio obrezan.
Krv se njemu prolje,
đavlu snagu odbije,
nam se radost otkrije.
Isus će mu ime bit,
od anđela skazana,
od Višnjega poslana.
Litos koja judo lita ode,
na dobro van Mlado lito dojde.*⁴¹

³⁹ Paršurate u Dubrovniku nazivaju *prikle* (talij. *frittole*). One su obično smjesa od pšeničnoga tijesta napravljenog od finije pšenice, to od vode, rakije ili ružolina i suhoga grožđa. "Takovo tijesto rastavljaju na pomanje komade i 'frigaju' u ulju. Što su u viših slojeva ljudi tako zvane 'fave da morto' za vrijeme Sviju svetaca i Dušnoga dana i 'mandulata' za Mlado ljetu, to su u ovih seljana i gdje kojih varošana paršurate. One su u njih tradicionalne, a u kući u kojoj se u stanovito vrijeme ne frigaju, mora da vlada velika žalost, jer ih siromaštvo sasvim teško isključuje, pa makar ih napravilo od samog pšeničnog brašna i vode i pofrigalo ma i u lošijem ulju." Antun Ilija Carić, *Koledanje uoči Mladoga ljeta na otoku Hvaru*, u: Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, Knjiga III, Godina VIII, Sarajevo, 1896., 524-529.

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Ana Duvnjak zapisala je u rujnu 2010. godine. Kazao joj je Ivica Tomičić Tajnikov, rođen 1959. u Velom Grablju, gdje je proveo i djetinjstvo. Zapisano na Hvaru u

Koleja se *ispriđ vratih od kuće* i u pravilu dica kolejaju. Ulazi se u kuću i čestita se; obično se čestita od najstarijeg do *najmlajeg*. Časti se *pašoratima*⁴² i *bićerinom*.⁴³ *Glova* od kuće obično da novac onima koji su kolejali.⁴⁴

U Visokoj na Hvaru u nekim su koledarskim pjesmama mitski motivi, na primjer u prethodnoj: *zelen bor - na boru vranac konj, a na konju delija s tamburom u ruci kojom lipo popjeva i Mlado lito dozi-va*. Ako se kolojane ni nakon druge otpjevane pjesme ne bi pustilo u kuću, nastavili bi pjevati:

*Bura nas mlati na vašiman vrati,
dajte nam, dajte nam, šta ćete nam dati?
Oli dinar, oli polovicu
to je namin dosta u dvojicu.*

Kad bi domaćin otvorio vrata i pustio kolojane u kuću, pazilo se da prvo uđe muškarac. Redom bi svi čestitali blagdan najprije domaćinu, zatim njegovoj ženi te ostalim ukućanima.

Običaj je bio da se kolojani počaste fritulama, *mindulama* (bajamima), orasima, te rakijom, crnim vinom i prošekom. U "bolje stojećim kućama pojilo bi se i čakad boljega", komad mesa ili pršuta.

U Visokoj na Hvaru navečer se ide u koledu. Harmonikaš svira, mladi se vesele. Na kućna vrata kucaju koledari, pjevaju se stihovi. Na kraju koledari se ponude fritulama i prošekom.⁴⁵

U Kaštel Kambelovcu išlo bi se *na pivanje* bližem rodu. Stalo bi se pred zatvorena vrata, i pjevalo:

*Zlatno grano od orija,
faljen Isus i Marija
U kući van srića bila,
svaka srića i veseje.
Ovo su van naše žeje,
naše žeje od ljubavi.
Naše žeje od ljubavi,
ke gojimo prema vami
Na dobro van Mlado lito,*

---

gradu Hvaru. Ivica Tomičić je pučki pjevač crkve svetog Kuzme i Damjana u Velom Grablju te povjerenik Muzeja hvarske baštine u Hvaru. Rkp. FF ST, sv. 2010., S

⁴² *Pašorate (pašurate)* – fritule.

⁴³ *Bićerin* – čašica.

⁴⁴ *Isto*.

⁴⁵ Ivana Kardum zapisala je 2007. godine u mjestu Visoka na Hvaru, a kazao joj je Berislav Trbuhović, rođen 1920. god. Rkp. FF ST, sv. 2010., S

*Mlado lito plemenito,
rodilo van uje, žito,
i lozica po gorica.*

Neki su pjevali:

*Domaćina pozdravimo,
domaćin je čovik pravi.
Niz Kaštila redon sela,
poznaju ga sva vlastela.⁴⁶*

Na zadnji dan stare godine stariji mladići, oženjeni ljudi, a i stariji ljudi, običavali su ići od kuće do kuće, rođacima i prijateljima u koledanje. Nosili su ferale i tako bi išli pjevajući od kuće do kuće, čestitajući novogodišnje blagdane. Kad bi došli na *čigova vrata*, užali bi zapivati:

*Na dobri ti došlo Mlado Lito,
svako dobro, moja zlatna diko,
čestitan ti ja Godinu novu,
tebi i tvojemu dvoru.
Došli smo vas pozdraviti,
Mlado Lito čestitati.
Mi ćemo van zapivati
i u dvoru zaplesati,
vi ćete nas počastiti
i svi ćemo nazdraviti.
Zdravi bili, Murterini,
naši dragi dobri znani.
Donilo nas sinje more,
prid pribile vaše dvore
da van Novu čestitamo
i da s vaman zapivamo.
Od srca se veselimo,
svako dobro vam želimo:
Malo jida, puno smija,
puno šoldi, puno sriće
nek' van vazda cvate cviče,
želimo van skupa mi!*

⁴⁶ Irena Šolić zapisala je 2. svibnja 2010. godine. Kazale su joj: Magdalena (Mandina) Žaja rođ. Perišin, rođena u Kaštel Kambelovcu 1929. godine i Jelica Seršić, rođ. Perišin, njezina sestra, rođena također u Kaštel Kambelovcu, 1936. godine. Obje danas žive u Splitu. Rkp. FF ST, sv. 2010., S.

Koledari bi ponekad nosili sa sobom i instrumente, najčešće harmoniku, i pjevali bi prateći se na njima. Domaćin na čija bi vrata došli koledari, obavezno im je otvarao vrata i puštao ih u kuću. Bili bi srdačno dočekani i počašćeni sa svim "ča je da Bog i kuća".⁴⁷

U Zlarinu kod Šibenika nikada se nije dogodilo da kućedomaćin ne bi otvorio vrata svoga doma i pustio kolojanje u svoju kuću, jer to bi bila velika sramota za domaćina. Naprotiv, svaki domaćin bio je ponosan što su kolojani posjetili njegov dom i nastojao ih je što bolje primiti i počastiti. Neki domaćini ne bi odmah puštali kolojane u kuću jer su željeli da im što duže pjevaju i da uživaju u njihovoj pjesmi. Tada bi nakon otpjevanje pjesme *Kolojani, kolojajte ovde* nastavili pjevati:

*U dvoru van zelen bor,
zelen bor,
a na boru vranac konj,
vranac konj,
a na konju delija,
delija,
u ruci mu tambura,
tambura,
kojom lipo popjeva,
popjeva,
Mlado lito doziva, doziva.*

Neke su koledarske pjesme satkane od iznimnih lirskih slika i lirskih tonova. Lirski je efekt postignut stalnim epitetima u hrvatskom usmenom pjesništvu, primjerice: zelen bor, vranac konj, Mlado lito.

Zlarinski koledarski napjevi izvodili bi se svaki zasebno, kao jedna cjelina, ali nije bila rijetkost da su se svi ti napjevi izvodili odjednom, što se doimalo poput višedijelne pjesme.

U Veloj Luci na Korčuli koledalo se:

*Gospodaru, zlatna kito, čestito vam mlado lito
i današnji dan Silvestra i sutrašnja nova fešta.
O radosti plemenita za spasenje novog svijta,
da nam staro lito prođe, a novo nam sritno dođe.*⁴⁸

---

⁴⁷ Ivona Tolić zapisala je 2008. godine na Murteru. Kazala joj je Luce Skračić-Marušić, rođ. 1920. Rkp. FF ST, sv. 2012., D.

⁴⁸ Viktorija Žuvela zapisala je 2011. godine na Korčuli. Kazala joj je njezina baka Senka Žuvela rođ. Šabo i baka Dinka Andreis. Rkp. FF ST, sv. 2011., S.

Junaki je naziv za koledare kod gradišćanskih Hrvata. Dvadesetak mladića bi navečer uoči Nove godine išli od stana do stana i "benčali Novo ljeto". Na svakom dvoru *junaki izjaču jačku*:

*Probudi se va srcu, dragi hižni gospodar,
ziz vašom gospodaricom ter primite naš pozdrav.
Mi željimo gospodaru, kot i cijeloj družini:
sve najbolje, dobro zdravlje, dug žitak va tišini;
a nadalje štire vole, sena, dosta slamice,
štiri krave, tri telice, pet stol kabel pšenice;
petnaest ovac i barnov, tri svinje da b zaklali
i pedeset vidar vina daruj vam Božić mali.*

"Još pri jačenju se u sobi nažge svića, ar oko polnoć su obično jur svi na počinku, hižni gospodar stupi iz sobe na dvor i preda junakom pinezni dar."⁴⁹

Ako je u stanu djevojka, njoj se nakon prve *jači* druga: *Va vom stanu je divojka*. Međutim, djevojka ne izlazi na dvor osim ako je među *junakima* mladić za kojeg se obećala udati u nadolazećem mesopustu. U tom bi slučaju djevojka izišla i svom zaručniku dala jabuku. Tada se pjeva:

*Va voj hiži divojka, tanke boke, visoka,
tanke boke visoka, s klendarom je česana,
pod klendarom sto dukat, da b joj došal zaručnjak,
va vom ljeti lip, bogat, da b živila š njim mirno!
Jabuke se črljenu, na palici raduju.
daj nek svakomu jednu, čemo ti pak hvaliti.⁵⁰*

Antologijski je lirski opis djevojke koja očekuje svoga zaručnika. Koledari (*junaki*) alegorijom *črljena* jabuka (rumena jabuka) iskazuju zrelost djevojke i mladića koji mogu stupiti u brak.

Jabuka je čest simbol u hrvatskom usmenom pjesništvu. U ljubavnim je lirskim pjesmama zelena jabuka simbol nezrelosti djevojke ili mladića, a u baladama i naricaljkama zelena jabuka simbolizira smrt djevojke ili mladića.

***

Milovan Gavazzi navodi pjesmu koju su izvodili *zvezdari* iz Krapinskih Toplica i u toj pjesmi uočava "međusobno utjecanje stari-

⁴⁹ *Jačkar (hrvatske narodne jačke iz Gradišća)*, sabrao Martin Meršić, redakcija Vinko Žganec, Čakovec 1964., 139.

⁵⁰ *Isto*, 139.

jeg koledanja i novijih zvjezdara”. Gavazzi nadalje navodi da u tim krajevima “jedva ima traga” koledarima i njihovim pjesmama.⁵¹ U Bosanskoj Posavini samo u starijih osoba ostalo je sjećanje da se nekada i u tim krajevima koledalo.⁵²

3. MASKIRANI OPHODI NA SILVESTROVO

U Varešu na Silvestrovo dvije osobe bi se simbolično prerusavale, jedna u Staru, a druga u Mladu godinu. Osoba koja bi predstavljala Staru godinu na odlasku, odijevala se sukladno tome. Mladu godinu bi predstavljala obično mlada djevojka, puna poleta i života. Kazivačica Ana Jelić prisjeća se tih ophoda, u kojima je i sama sudjelovala:

Jednom smo ja i moja majka⁵³ išle kroz selo prerusene u staru i mladu godinu. Majka je bila stara godina, nosila je stare dimije, preko glave je nosila koparan, na leđima je napravila kurgu. Ja sam bila mlada godina, odjevena u novu i lijepu haljinu. Hodali smo tako prerusene kroz selo, posjedili bi s ljudima, a oni bi nam davali jabuke i kolače. Takav je bio ispraćaj jedne i doček Nove godine. Jedni drugima bi željeli dobro Novo ljeto Gospodnje.⁵⁴

3.1. Dječji apotropejski ophodi

U Konjevratima bi se na Silvestrovo sva djeca sakupila i išla bi kroz selo tjerati staru godinu. Djeca bi staro posuđe zavezala za žicu i tako ga vukla kroz selo, vjerujući da će Nova godina biti bolja od stare. To se činilo sa željom da nastupajuća godina u svemu bude bolja i plodonosnija od stare. Večera je bila slična onoj badnjoj, s tom razlikom što se na Silvestrovo blagovalo mrsno jelo.⁵⁵

Na Murteru djeca bi vikala kroz selo praveći buku, vukući na konopu ili žici sve vrste staroga posuđa.⁵⁶

---

⁵¹ Milovan Gavazzi, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, III izdanje, Hrvatski Sabor kulture, Zagreb, 1991., 213-214.

⁵² Zapisao sam u Orašju 6. svibnja 2013. godine.

⁵³ Stariji naraštaji Varešana majkom su nazivali baku s tatine strane, ona je djeci bila najbližija žena nakon njihove majke, s njom su odrastala.

⁵⁴ Marineli Jelić kazala je spomenuta Ana Jelić u Varešu, 2008. godine. Rkp. FF MO, sv. 2009. D.

⁵⁵ Usp. Furčić, Ivo, *Narodno stvaralaštvo šibenskoga područja, III Mjesta u šibenskom zaleđu*. Šibenik: Muzej grada Šibenika, Šibenik, 1988., 269-271.

⁵⁶ Ivona Tolić zapisala je 2008. godine na Murteru. Kazao joj je Vitomir Mudronja (rod. 1927.). Rkp. FF ST, sv. 2012. D.

U Svinišću djeca bi vukla *važe*⁵⁷ po dvorištima plašeći i tjerajući staru godinu.⁵⁸ U Vranjicu kod Splita Silvestrovo je bilo dan dječjih nestašluka.⁵⁹

Nekoć se u Lovreću slalo staru godinu. Svezalo bi se *važe* i *kla-palo*. Govorilo se: "Odklapat ćemo staru, sad dolazi nova".⁶⁰

3.2. Doček Nove godine i praznovjerja

Do druge polovice dvadesetoga stoljeća nije se obilježavao doček nove godine. Narod je imao običaj govoriti: "E što ćeš, dan po dan dok i smrt za vrat! Evo danas Staro lito, sutra Mlado. Bog zna ko će dogodine drugo dočekati." Omladina bi se spremala da zajedno dočeka Novu godinu, jer je to bi jedini dan u godini povodom kojeg su roditelji dopuštali djeci da ostanu duže izvan kuće.⁶¹

Nekoć mi se u Slivnu kod Imotskoga na Silvestrovo, oko osam navečer, ljudi okupili u dimnu *kužinu* uz vatru. Svi bi se tu grijali. Došli bi susjedi, kumovi i drugi prijatelji. Popila bi se *koja kapljica* pa bi se pričale priče, smijali bi se, pjevali, šalili. Bilo bi veselo. Bacila bi se *koja bržolica*⁶² na gradele. Neki bi se napili i tu zaspali.⁶³

U novije vrijeme doček se održava u gradovima, na trgovima, u hotelima, restoranima, kafićima ili u krugu obitelji. Doček obično prati vatromet i korištenje pirotehničkih sredstava. U tom običaju ogleda se apotropejski obred. U Fužinama se ispraćaj Stare godine organizira u podne uz glazbu i kulinarske ponude.

Praznovjerni na doček Nove godine idu s barem jednim crvenim⁶⁴ dijelom odjeće, a najčešće je to rublje. I taj je običaj apotropejskoga

⁵⁷ Važe – limene posude.

⁵⁸ Ana Tafra zapisala je 2011. god. u Svinišću. Kazali su joj Tafra Smilje, rođena 1956. g. i Tafra Anka, rođ. Sovulj, rođena 1962. god. Rkp. FF ST, sv. 2011. S.

⁵⁹ Sandra Burić zapisala je 2010. godine. Kazao joj je Josip Mikelić (1931.), Vranjic (kraj Splita). Rkp. FF ST, sv. 2010. S.

⁶⁰ Mladena Mimica zapisala je 2010. godine. Od 1953. godine živi u selu Mimicama kraj Omiša. Kazala joj je njezina baka Anđa Mimica, djev. Rupčić, rođ. 1930. godine u Lovreću kraj Imotskoga. Od 1953. godine živi u selu Mimicama kraj Omiša. Rkp. FF ST, sv. 2010. S.

⁶¹ Antonija Širić zapisala je 11. prosinca 2009. godine. Kazala joj je rođena 1929. godine u selu Bage, djevojačko prezime Bago. Rkp. FF MO, sv. 2010., D.

⁶² Bržolica = mesna kobasica.

⁶³ Božena Prgomet zapisala je 2010. godine u Slivnu. Kazao joj je Ivan Prgomet rođ. 1954. god. u Slivnu. Do 18. godine živio je u Slivnu, a od tada u Splitu. Rkp. FF ST, sv. 2011., D.

⁶⁴ Srbi, Bošnjaci i, rjeđe, Hrvati još uvijek pokatkad novorođenčetu stavljaju crvenu nit oko ruke kao zaštitu od demonskih sila. (Vidi: Marko Dragić, *Basme u hrvat-*

karaktera. Točno u ponoć u zatvorenim prostorijama skače se sa stolica vjerujući da će Nova godina biti uspješnija. U novčanike se stavlja novac vjerujući da će Nova godina biti u financijskom blagostanju. U pola noći su čestitanja, a za osobu koja prva čestita vjeruje se da će biti od iznimne važnosti u budućnosti.⁶⁵

***

Na Braču kad cura ide *istriesat tavaju niz ponistru na Storu godinu, koju prvu ime čuje, tako će non se zvati muž.*⁶⁶

U Pučišćima, uz obilniju večeru, obavezne su *paršurate*, a iza večere slijedi topljenje olova jer se vjerovalo da topljenjem nastali oblici proriču budućnost. Na taj način prepleću se poganski i kršćanski običaji.⁶⁷

ZAKLJUČAK

Sveti Silvestar I. godine 313. krstio je rimskoga cara Konstantina I. Velikog, a car je te godine kršćanstvo proglasio slobodnom religijom. Uz svetoga Silvestra i cara Konstantina I. Velikog vezuje se nekoliko legendi. Spomendan svetoga Silvestra u kulturnoj baštini Hrvata naziva se Silvestrovo i Savistrovo.

Silvestrovo u kulturnoj baštini Hrvata prate vjerski običaji i obredi, molitve, mise zahvalnice; maskirani ophodi, krjesovi, apotropejski obredi, koledarski ophodi, proricanja, praznovjerja. U apotropejskim obredima, praznovjerjima i proricanjima ogledaju se drevni pretkršćanski elementi. Sve to ima iznimno estetsko i socijalno značenje.

Više od dvadeset legendi, obreda, običaja, molitava, izreka, koledarskih pjesama, primjera proricanja donesenih u ovom

---

skoj usmenoj retorici i izvedbi, Balkański folklor jako kod interkulturowy, tom 1, (Joanny Rękas) Wydawnictwo University Adam Mickiewicz, Poznań, 2011., 75-98. Taj je običaj biblijske provenijencije: *Juda i Tamara* (...) Judina je nevjesta ostala trudna i nosila je dvojke. Dok je rađala, jedan od njih pružio je ruku van i babica mu je za ruku privezala crven konac i rekla: "Ovaj je izišao prvi." Međutim, tada je on uvukao ruku i izišao je njegov brat. A ona reče: "Kakav li proder napravi!" Stoga mu nadjenu ime Peres. Poslije izide brat koji je oko ruke imao crveni konac. Njemu dadoše ime Zerah (usp. Post 38, 27-30).

⁶⁵ Silvestrovo – stvarnost ili legenda? (31. 12. 2010.) http://www.dayline.info/index.php?option=com_content&task=view&id=2026 (1. srpnja 2013.)

⁶⁶ Mileni Mošić 2013. godine kazala Zorka Martinić rođ. 1964. god. Rkp. FF ST, sv. 2013., D.

⁶⁷ Tanji Martinić 5. lipnja 2009. godine kazala je Lucija Radić djev. Bauk, rođ. 1937. godine u Pučišćima. Rkp. FF ST, sv. 2009., S.

radu svjedoče o kultu svetoga Silvestra u kulturnoj baštini Hrvata. Međutim, gotovo svi navedeni i multidisciplinarno interpretirani usmeno-književni, etnološki i antropološki primjeri rezultat su terensko-istraživačkog rada. Od dvadesetak kazivačica i kazivača najstarija je rođena 1921. godine, najviše osamdesetogodišnjakinja, a samo dvoje kazivača mlađi su od šezdeset godina. To nas upozorava i obvezuje na zapisivanje i snimanje primjera kulturne baštine, prije negoli to blago naših predaka zaborav zauvijek otrgne od nas i naših pokoljenja.

NEW YEAR'S EVE IN CROATIAN TRADITIONAL CULTURE

Summary

Saint Sylvester I as a bishop lived to see numerous tortures and executions of Christians. In year 313 he baptized the Roman Emperor Constantine the Great, and that was the year when the Emperor proclaimed freedom of Christianity.

The feast of saint Sylvester is on December 31st. Croatians call that day *Silvestrovo*, and also in Dalmatia *Savistrovo*. However, in professional and scientific literature there are just a few lines written about that day. Thus, in this paper the legends about saint Sylvester and the baptism of Emperor Constantine the Great with over twenty original field notes on customs, rituals, processions, beliefs, divinations and carol processions and songs related to New Year's Eve in Croatian cultural heritage are listed and multidisciplinary interpreted. Those notes were taken in the period between 2007 and 2013 in the Republic of Croatia and Bosnia and Herzegovina. Out of twenty tellers, the oldest was born in 1921, only two of them were under the age of sixty, and all the others were over eighty years old. That warns and obliges us to write down and record the examples of cultural heritage before oblivion takes that treasure of our ancestors from us and our descendants. The listed examples have an exceptional social and aesthetical significance.

Key words: religious rituals, processions, apotropaic rituals, carol processions and songs, divinations.